

The Construction of Environmental Discourse within Educational Discourse: A Critical Analysis of the 'Karameyî' (Skills) Textbook Based on Fairclough's Model

Salah Sabri Shahbaz¹, Abdulsalam Najmadin Abdullah²

University of Zakho

DOI: <https://doi.org/10.31918/twejer.2583.20>

Published:1/12/2025

Abstract

This research, based on Norman Fairclough's Critical Discourse Analysis (CDA) framework, investigates the "construction" of environmental discourse in the "Karamee" textbook series, which is taught at the primary education stage in the Kurdistan Region. By analyzing three selected samples from three different stages (grades 2, 5, and 8), the research concludes that the official educational discourse systematically produces an ideology wherein the responsibility for environmental problems is shifted from systemic actors to individual morality and thought. Moreover, the research reveals how environmental protection is employed as an instrument for instilling other values like patriotism and loyalty to the system, a crucial strategy within a nation-building context that ultimately serves to maintain the authority's hegemony.

Keyword: Critical Discourse Analysis, Educational Discourse, Environmental Protection, Ideology, Karamee Textbook.

ئاڤاكرنا گوتارا ژینگه‌ه‌ی د گوتارا په‌روه‌رده‌ییدا: شپ‌و‌قه‌كرنه‌كا په‌خنه‌ی‌ی ب‌و

په‌رتووكا 'كارامه‌ی‌ی' ل سهر بنه‌مای‌ی شپ‌و‌قه‌كرنا ف‌ی‌ركلاف‌ی

پ. د. عه‌بدولسه‌لام نه‌جمه‌دین عه‌بدوللا

سه‌لاح سه‌بر‌ی شه‌ه‌با

abdulsalam.abdullah@uoz.edu.krd

salah.shahbaz@uoz.edu.krd

پشكا زمان‌ی كورد‌ی - ك‌ول‌یژا زانست‌ین مرو‌قايه‌ت‌ی - زانك‌ویا زاخ‌و

پوخته

ل ه‌ر‌ی‌ما كورد‌ستان‌ی، ساز‌ی‌ی‌ن په‌روه‌رده‌ی‌ی ب‌ر‌یكا پروگرام‌ین خواندن‌ی پ‌وله‌ك‌ی سهره‌ك‌ی د ئاڤاكرنا گوتارا ژینگه‌ه‌یدا د‌گ‌ی‌ر‌ن. ئه‌ف قه‌ك‌ول‌ینه ه‌ول د‌ده‌ت په‌یوه‌ندی‌ا د‌ نا‌قبه‌را زمان، ئاید‌و‌لوژ‌ی‌ا و ژینگه‌ه‌پار‌یز‌ی‌ی د‌ نا‌ف گوتارا په‌روه‌رده‌ی‌یدا دیار ب‌كه‌ت. ئارمان‌ج ژ ئه‌ق‌ی قه‌ك‌ول‌ین‌ی ئاشكه‌راكرنا ئه‌وان ستراتیژ‌ی‌ی‌ن گوتار‌ی و ه‌لب‌ژارت‌ین‌ن زمان‌قانی‌یه‌ ی‌ی‌ن، كو ب‌و ب‌ر‌ی‌قه‌بر‌نا په‌یام‌ین ئاید‌و‌لوژ‌ی د‌ نا‌ف پروگرام‌ین خواندن‌یدا ده‌ی‌ته‌ب‌كاره‌ی‌نان. قه‌ك‌ول‌ین ل سهر بنه‌مای‌ی چارچو‌قه‌ی‌ی "شپ‌و‌قه‌كرنا گوتارا په‌خنه‌ی‌ی (CDA) "یا ن‌ورمان ف‌ی‌ركلاف‌ی هات‌ی‌یه‌ئه‌نجام‌دان، ت‌ی‌دا س‌ی نمونه‌ی‌ی‌ن ه‌لب‌ژارت‌ی ژ زنجیره‌ په‌رتووك‌ین "كارامه‌ی‌ی" ی‌ی‌ن ق‌ونا‌غا بنه‌پ‌ه‌ت (پ‌ول‌ین 2، 5، 8) هات‌ی‌یه‌شپ‌و‌قه‌كرن. ئه‌نجام‌ین قه‌ك‌ول‌ین‌ی ئامار‌ژ ب‌ ه‌ند‌ی د‌كه‌ن، كو گوتارا په‌روه‌رده‌ی‌ی یا ف‌هرمی ب‌ شیوه‌یه‌ك‌ی سیستما‌ت‌یك م‌و‌دیله‌كا تایب‌ه‌ت یا ناسنام‌ه‌یا ژینگه‌ه‌ی و دابه‌شكرنا به‌ر‌پ‌رسیاری‌یان ئا‌قا د‌كه‌ت. ه‌روه‌سا، قه‌ك‌ول‌ین ن‌ی‌شان د‌ده‌ت، كا چه‌وا ت‌ی‌گه‌ه‌ی ژینگه‌ه‌پار‌یز‌ی‌ی ل گ‌ه‌ل ه‌نده‌ك بها و چه‌م‌ك‌ین دی ی‌ی‌ن ج‌قا‌ك‌ی و سیاس‌ی د‌ ك‌ونت‌یك‌ست‌ی ئاڤاكرنا نه‌ته‌وه‌ی‌یدا ده‌ی‌ته‌گر‌ی‌دان، د‌اكو خزمه‌تا ئارمان‌ج‌ین په‌روه‌رده‌ی‌ی و ج‌قا‌ك‌ی ی‌ی‌ن بلندتر ب‌كه‌ت.

په‌ی‌ق‌ین ك‌لیل: شپ‌و‌قه‌كرنا گوتارا په‌خنه‌ی‌ی، گوتارا په‌روه‌رده‌ی‌ی، ژینگه‌ه‌پار‌یز‌ی، ئاید‌و‌لوژ‌ی‌ا، په‌رتووكا كارامه‌ی‌ی.

پیشه‌کی

قه‌یرانین ژینگه‌هی یین هه‌قچه‌رخ، وه‌ک گوهرپینن سه‌قای، کیمبونا ژیده‌رین سروشتی و پیسبون، ژ چارچوو‌قه‌یه‌کی ب تنی زانستی یان ته‌کنیکی ده‌رکه‌قتینه و بووینه پرسگریکین جفاکی، سیاسی و ئایدۆلۆژی یین ئالۆز. د ئه‌قی نا‌قه‌ندی‌دا، زمان پۆله‌کی کلیلی د‌گیریت؛ ئه‌و نه ب تنی ئالاقه‌که بو قه‌گوه‌استنا زانیاریان ده‌رباره‌ی ژینگه‌هی، به‌لکو ب شیوه‌یه‌کی چالاک پشکدارییی د "ئا‌فاکرنا" تی‌گه‌هشتن، هه‌لویست و په‌یوه‌ندیین ده‌سته‌ه‌لاتی یین ل هه‌مبه‌ر ژینگه‌هی ده‌کت. گوتار، ب تایبه‌تی د چارچوو‌قه‌یین فهرمی و دامه‌زراوه‌یی وه‌ک په‌روه‌رده‌یی‌دا، دشیت ببیته ئالاقه‌کی به‌یز بو چه‌سپاندنا هه‌ژموون و به‌ره‌مه‌ینانا ئایدۆلۆژیاییین دیارکری، کو خزمه‌تا به‌رژه‌وه‌ندیین تایبه‌ت ده‌کن. په‌رتووکین قوتابخانه‌یان، وه‌ک پشکه‌ک ژ گوتارا په‌روه‌رده‌یی یا فهرمی، د‌بنه جهی ب‌گه‌هین بو چاندنا ئه‌وان بیروباوه‌ران د می‌شکی نه‌وه‌یی نوودا و ئا‌فاکرنا ئه‌وی "راستییا" جفاکی یا کو دی ل سهر ژیا‌نا ئه‌وان زال بیت. د ئه‌قی چارچوو‌قه‌یدا، هه‌ریم کوردستانی وه‌ک نمونه‌یه‌کا تایبه‌ت و گرنگ جهی سه‌رنجدانییه. ژ ئالیه‌کی‌قه، هه‌ریم رویی‌روی ئاسته‌نگین ژینگه‌هی یین مه‌زن دبیت، وه‌ک کیمبونا ئا‌قی ژبه‌ر سیاسه‌تین ئا‌قی یین وه‌لاتین هه‌قسو، چۆلبوون و پیسبون ژ ئه‌نجامی که‌رتی په‌ترۆلی ژ ئالیه‌کی دی‌قه، وه‌ک هه‌ریمه‌کا د پرۆسیسا ئا‌فاکرنا داموده‌زگه‌هین خو دایه و خودان دیروکه‌کا ململانی و به‌ره‌نگارییییه، جفاکی ئه‌وی رویی‌روی گوتارین جودا و دژبه‌ر دبیت: گوتارا گه‌شه‌پیدانا ئابوری یا ل سهر ب‌نه‌مایین په‌ترۆلی، گوتارا پاراستنا ژینگه‌هی وه‌ک میراته‌کی نشتیمانی و گوتارا ئه‌وله‌هییا نشتیمانی.

ئاریشه‌یا قه‌کۆلینی

کیشه‌یا سه‌ره‌کی یا ئه‌قی قه‌کۆلینی د ئه‌وی چه‌ندی‌دا به‌رجه‌سته دبیت کو گوتارا ژینگه‌هی د په‌رتووکین قوتابخانه‌یاندا ل هه‌ریم کوردستانی، زیده‌تر وه‌ک ده‌قین زانستی یان ئامۆژگارییین ساده ده‌ینه‌نیشان‌دان، د ده‌مه‌کید، کو ئه‌و ده‌ق د ب‌نه‌ره‌تا "پراکتیکه‌کا جفاکی" نه و هه‌لگرین په‌یامین

ئایدۆلۆژىيە. ئارىشە ل ئەقىرىدايە؛ كو ھەتا نوکە چ ڤەکۆليني زمانقانى يىن رەخنەيى نەھاتينە ئەنجامدان ڤەردەيى ل سەر ئەوان ستراتيژيىيى زمانقانى لادەن يىن، كو بۆ "ئاڤاكرنا" تىگەھەكى دياركرى يى ژينگەھپارىژيىيى دەينە بكارهينان. نەبوونا ئەڤى تىگەھشتنا رەخنەيى بوويە ئەگەرئى ھندى كو كاريگەرييا ئەوان دەقان ل سەر ئاڤاكرنا ناسنامەيا سياسى و جڤاكي يا قوتابى ب "بىلايەن" بەيتە ل قەلەم دان، د دەمەكيدا، كو ئەو گۆتار پۆلى سەرەكى د چەسپاندنا ھەژموونى و بەلاڤكرنا ئایدۆلۆژييا دەستەھلاتيدا دگيڤن. لەوپا ئەڤ ڤەكۆليني ھەول ددەت ئەوي بۆشاييى پڤر بکەت و ئەوي "پەيوەندييا ڤەشارتى" يا د ناڤبەرا زمان و دەستەھلاتيدا د بابەتتى ژينگەھيدا ئاشكرا بکەت.

ژیدەرین ڤەكۆليني

بۆ كو شروڤەكرنەكا كوير و رەخنەيى بەيتەكرن، ئەڤ ڤەكۆليني بنگەھى خو يى تيۆرى ل سەر چەند ژیدەرەكين سەرەكى يىن بياڤى شروڤەكرنا گۆتارا رەخنەيى (CDA) و تيۆرين جڤاكي ئاڤا دكەت. ژیدەرئى سەرەكى كارين نورمان فيركلافييە، ب تايبەتتى مۆڤيلا ئەوي يا سى-رەھەندى كو پەيوەندييا د ناڤبەرا دەق، بكارهينانا گۆتارى و بكارهينانا جڤاكيدا شروڤە دكەت و پۆلى زمانى د دووبارە بەرھەمھينانا ھيژيدا ئاشكەرا دكەت. ل ژيڤر سيبەرا شروڤەكرنا فيركلافيى، ڤەكۆلين مفاى ژ تىگەھين چەند تيۆرين دى ژى وەردگريت. ژ كارين (ميشيل فۆكوى)، تىگەھى پەيوەندييا د ناڤبەرا "زانين" و "ھيژ"يدا ھاتيبەوەرگرتن، كو دبينيى كا چاوا دامەزراوھيىن وەك قوتابخانەيان دبنە جھى بەرھەمھينان و بەلاڤكرنا ئەوي "زانينى" يا كو خزمەتا ھيژەكا دياركرى دكەت. ب تىگەلكرنا ئەوان ژیدەرین تيۆرى، ڤەكۆلين دشتيت چارچووڤەيەكى بەيژ بۆ شروڤەكرنا پەيامين ڤەشارتى يىن د ناڤ دەڤين پەروەردەييدا ئاڤا بکەت.

كرنگيا ڤەكۆليني

گرنگیا ئەقی ڤه کۆلینی د چەند ڤه هه نده کین تیکه لدا خو دبینیت، کو دشین ل سەر دوو ئاستان بهینه پۆلینکرن: ئاستی زانستی-تیوری و ئاستی کرداری-جفاکی. ل ئاستی زانستی-تیوری، گرنگیا ڤه کۆلینی د ئەوی چەندی دایه؛ کو ئەو بو ئیکه م جار ههول ددهت ب شیوهیهکی سیستماتیک و ڤه خنهی ڤه رتووکیڤه رمی یین هه ریم کوردستانی ژ ڤوانگه هی شروڤه کرنا گوتارا ڤه خنهی (CDA) ڤه شروڤه بکەت، ب تایبه تی د بیاقی گوتارا ژینگه هیدا. ب ئەقی کاری، ڤه کۆلین بیاقی شروڤه کرنا گوتارا ڤه روه دهیی ل کوردستانی چالاک دکەت و ڤوانگه هه کا نوو ل سەر بابەتی ژینگه هی ڤه دکەت، کو ئەوی ژ بیاقی زانستین سروشتی دهر دئیخیت و دهینیتە د ناف بیاقی زانستین مروڤایه تی، سیاسەت و زمانقانییدا. ل ئاستی کرداری و جفاکی، ئەڤ ڤه کۆلینه نه ب تنی میکانیزمین ڤه شارتی یین ئایدۆلۆژی ئاشکەرا دکەت، به لکو دشیت ببیتە بنگه هه ک بو پیدچوونه کا ڤه خنهی د نافه روکا پروگرامین خواندنییدا. د سه رده مه کیدا، کو کیشه یین ژینگه هی بووینه هه ڤه شه یه کا راسته قینه، گرنگه بزاین سیستمی ڤه روه دهیی چاوا نه وه یی نوو بو ڤویپر وییوونا ئەوان ئاماده دکەت. ئەنجامین ئەقی ڤه کۆلینی دشین هاریکاریا دانهرین سیاسه تین ڤه روه دهیی بکه ن، داکو گوتاره کا ژینگه هی یا هه ڤه سه نگتر ئاڤا بکه ن؛ گوتاره ک، کو قوتابییان فیڤی هزرکنا ڤه خنهی ل سەر به رپر سیاریا سیستمی و تاکه که سی بکەت و ئەوان هان بدەت بو پشکداریا چالاکانه د چاره سه ریین راسته قینه دا.

ئارمانج و پرسیارین ڤه کۆلینی

ئارمانجا سه ره کییا ئەقی ڤه کۆلینی ئاشکە راکرنا ئەوی چەندییه، کو چاوا ب ڤیکا هه لپژارتین زمانقانی (په یڤ، ڤیزمان) و ستراتیژیین گوتاری، هیز و په یامین ئایدۆلۆژی یین ڤه شارتی د ناف گوتاره کا ڤه روه ده ییدا دهینه به ره مه هینان، به لاکرن و ژ نووڤه به ره مه هینان. بو گه هشتن ب ئەقی ئارمانجی، ڤه کۆلین دی ههول دهت به رسقا ئەڤان پرسیارین ل خواری بدەت:

1- سیستهمی پەرودەدەیی یی فەرمی ل هەریمما کوردستانی د ناڤ گۆتارین دژبەردا (ئابوری

دژی ژینگەهی) چاوا کار دکەت؟ چ جورە گۆتارەکی دەربارە ی ئەڤی پە یوهندییا ئالۆز

بەر هەمدەینیت و پیشکیشی نەو هی نوو دکەت؟

2- گۆتارا ژینگەهی د پەرتووکی "کارامەیی" دا چاوا کیشە، سە دەم و چارەسەریین ژینگەهی

پیناسە دکەت؟

3- ب ریکا چ ستراتیژیین زمانفانی و گۆتاری وینەیی "هاوەلاتیی باش" و "دەستەلاتا

بەرپرس" دەیتە ئافاکرن؟

4- ئەری گۆتارەکا رەخنەیی، کو قوتابییان هان دەت بۆ هزرکنا کویر ل سەر کیشەیان،

یان گۆتارەکا، کو راستیی سادە دکەت و هەژموونییا رەوشا هەیی دیاریزیت؟

پیکهاتەیا فەکولینی

ل دویڤ ئەوان پرسیار و ئارمانجان، ئەڤ فەکولینە ل سەر سی پشکین سەرەکی

هاتییه دابەشکرن. پشکا ئیکی، کو پیکهاتییه ژ پیشەکی و ریبازا فەکولینی، چارچووڤهیی گشتی و

بنگەهی تیوری و کرداری یی فەکولینی دیار دکەت. پشکا دوویی، کو کرۆکا فەکولینییه و د دوو

تەوهراندا هاتییه دارشتن، شروڤه کرنا رەخنەیی و گەنگەشەیه کا تیر و تەسەل ل سەر ئەوان

نمونهیین هەلبژارتی پیشکیش دکەت، کو تیدا ستراتیژی و ئایدۆلۆژیین فەشارتی یین گۆتاری

دەیتە ئاشکەراکرن. پشکا دووماهییی ژ، ئەنجامین فەکولینی کۆم دکەت و هەندەک دەرئەنجامین

کرداری بۆ باشتەرکنا گۆتارا پەرودەدەیی یا ژینگەهی پیشنیاز دکەت.

ئاستەنگین فەکولینی

ئەڤ فەکولینە وەک هەر کارەکی زانستی ب هەندەک ئاستەنگان سنوردار بوویه:

ئیک: سنورداربوونا سامپلا قەكۆلینی بۆ سى نمونەیین ھەلبژارتى ژ سى قوناغین جودا. ھەرچەندە ئەف نمونە ب شیوەیەکی زانستی ھاتینەھەلبژارتن، لی گشتاندنا ئەنجامان ل سەر ھەمی پۆلان پیدقی ب قەكۆلینی بەرفەرھەتر ھەیە.

دوو: قەكۆلین ب تنی ل سەر شروڤەکرنا "دەقی نفیسکی" راوەستیایە. ژبەرکو قەكۆلین ل سەر لایەنی "وەرگرتنی (Reception)" ژ لای قوتابی و مامۆستایانقە پیدقی ب ئالاقین مەیدانی، وەکو چاڤیکەقتان ھەیە، ئەف چەندە ژ دەرقەى سنورى نوکە یی ئەقی قەكۆلینی بوو.

پێبازا قەكۆلینی

أ- پێبازا گشتی و چارچووقەیی تیوری

ئەف قەكۆلینە پشت ب پێبازا رەخنەیی (Critical Approach) دبهستیت، کو د چارچووقەیی قەكۆلینی جۆری (Qualitative Research) دا دەیتەپۆلینکرن. ئالاقی سەرەکی یی ئەقی رێبازی، شروڤەکرنا گۆتارا رەخنەیی (CDA) یە. ھەلبژارتنا ئەقی رێبازی ژ ئەوی باوەریی دەیت کو شروڤەکرنا زمانقانی ب تنی ب وەسفکرنا بونیادی دەقی (Description) ب دووماهی ناھیت، بەکو پیدقییە ژ چارچووقەیی بونیادگەریی دەرباز ببیت بەرەف راقەکرن و لیکدانەقەیا پەیوەندیین د ناڤەرا دەق، جڤاک و ئایدۆلۆژیا دەستەھلاتیدا.

چارچووقەیی تیوری یی کو پێبازا شروڤەکرنا ئاراستە دکەت، ب شیوەیەکی سەرەکی ل سەر مۆدیلان نۆرمان فیرکلافی ھاتییەئاڤاکرن، کو تیدا زمان نە وەکو سیستەمەکی بیلايەن یی نیشانان، بەکو وەکو "پراکتیکەکا جڤاکی" دەیتەدیتن، کو ب توندی ب مەملانیین ھیزیقە گریداییە. ب پشتبەستن ب کارین فەیلەسوفین وەک فۆکو، گرامشی و ئالتوسیئر، قەكۆلین ھەولددەت پەیوندیا ئۆرگانی د ناڤەرا "زانین" و "ھیز"یدا ئاشکرا بکەت، کا چەوا دامەزراوەیین پەرودەیی دبنە ناڤەندی سەرەکی بۆ بەرھەمەینانا ھەژمونی و چەسپاندنا ئایدۆلۆژیا دەستەھلاتی ب ریکا "رازیبوونی."

ب- کۆمەل و سامپلا ڤه کۆلینی

کۆمەلا ڤه کۆلینی ژ هه موو ئه وان دهق و دروشمین ژینگه ی پیکه ییت یین، کو د ته قایا زنجیره په رتووکی "کارامه یی" دا (ژ پولا ئیک هه تا نه ی) دهینه دیتن. د ئه نجامی پرۆسیسا پشکین و کۆمکرنا داتایاندا بو ئه قی ڤه کۆلینی، (91) دهق و دروشمین په یوه نیدار هاتنه دهستنیشانکر. ژبه رکو شروڤه کرنا هه موو ئه وان دهقان د چارچووه یی ڤه کۆلینه کا زانستی یا سنورداردا نه یا د شیاندایه، سامپله کا ئارمانجدار هاتییه وه رگرتن؛ کو پیکهاتییه ژ سی نمونه یین هه ره نوینه ر، ب شیوه یه کی، کو ژ هه ر پوله کی (2، 5، 8) ئیک نمونه وه کو سامپلا ڤه کۆلینی هاتییه هه لېژارتن.

ج- پاساوی هه لېژارتنا سامپلی

هه لېژارتنا ئه قان سی پولا ل سه ر بنه مایی ڤه لسه فه یا پرۆگرامسازیا وه زارته په روه رده یی ل هه ریما کوردستانی هاتییه کرنا، کو قوناغا بنه رته بو سی بازنه یین سه ره کی دابه ش دکه ت. به لگه یی مه بو ئه قی نوینه رایه تیکرنی ئه وه، کو په رتووکی هه ر بازنه یه کی خودان ئیک گۆتار و ئاراسته یا گشتینه؛ بو نمونه:

1- پولا دووی (بازنه یی ئیک: 1-3): ئه ق بازنه ل سه ر 'ژینگه ها نیژیک و خیزانی' ئاڤا بوویه. پولا دووی وه کو ناڤه ند و مۆدیله کا جیگیر یا ئه قی قوناغی هاتییه هه لېژارتن، چونکی په یامین ئه وی گه هشتینه ئاسته کی پووتن ژ پولا ئیک.

2- پولا پینجی (بازنه یی دووی: 4-6): ئه ق بازنه وه رچه رخانه به ره ق 'ژینگه ها دهره کی و نشتیمانی'. هه لېژارتنا پولا پینجی ژبه ر هندییه، کو کرۆک و گۆتارا ئه قی بازنه ی تیدا دگه هیته لوتکه یا خو و هه می چه مکین بازنه یی دووی د خو دا کۆم دکه ت.

3- پولا هه شتی (بازنه یی سی: 7-9): ئه ق بازنه ل سه ر 'چه مکین ئه بسترکت و جیهانی' کار دکه ت. پولا هه شتی وه کو نمونه یه کا پیشکه قتی هاتییه وه رگرتن، کو تیدا قوتابی

دگه‌هسته ئاسته‌کێ هزرکرنی دشیته په‌یامین سیاسی و سیسته‌می وەرگریته، له‌و‌را، ئه‌ف سێ پۆله نه ب تنی نمونه‌ن، به‌لکو نوینه‌رین ستراتیژی یین ئه‌وی فله‌سه‌فه‌یا گه‌شه‌سەندنا مه‌عریفی و گوتارینه ئه‌وا وه‌زاره‌تا په‌روه‌رده‌یی د پرۆگرامی کارامه‌ییدا په‌یره‌و دکه‌ت.

د- پینگافین شروقه‌کرنی

پروسیسا شروقه‌کرنی دی ل سەر بنه‌مای مۆدیلا سێ-ئاستی یا فیرکلافی هیته‌پیکه‌ستن

ب شروقه‌کرنه ئاستی ده‌قی، بکارهینانا گوتاری و بکارهینانا جفاکی بۆ هەر نمونه‌یه‌کی:

- 1- شروقه‌کرنه ئاستی ده‌قی: بۆ هەر نمونه‌یه‌کی، دی شروقه‌کرنه‌کا هویر ل سەر هه‌لبژارتنا په‌یفان و پیکهاته‌یین رسته‌سازی (Syntactic Structures) هیته‌ئه‌نجامدان. ل ئه‌فیری، جه‌خت ل سەر سیسته‌می تیپه‌ریی (Transitivity) ده‌یته‌کرن داکو بزانی، کا چاوا رسته بۆ دیارکرنه بکه‌رین چالاک و به‌رکارین نه‌چالاک ده‌ینه‌ئاڤاکرن. هه‌روه‌سا، ئه‌ف ئاسته لایه‌نی واتاسازی (Semantics) ژی ب خوه‌قه دگریته ب ریکا شروقه‌کرنه واتایا په‌یفان د کونتیکستین جودادا.
- 2- شروقه‌کرنه ئاستی بکارهینانا گوتاری: دی ل کونتیکستی به‌ره‌مه‌هینان و وه‌رگرتنا ده‌قی هیته‌نیرین؛ وه‌کو جوړی ده‌قی و ستراتیژییین ره‌وانیژی و ده‌روونی یین تیدا هاتینه‌بکارهینان (ئایا ئامۆژگارییه، چیرۆکه، یان ستراتیژییه‌کا هاندان، هوشداری و وروژاندنا هه‌ستین سۆزداری و ده‌روونییه؟). هه‌روه‌سا ل په‌یوه‌ندییا ئه‌وان په‌یامان ل گه‌ل گوتارین دی یین جفاکی (وه‌کو گوتارا سیاسی و نه‌ستیمانی) ده‌یته‌قه‌کولین.

- 3- شروقه‌کرنه ئاستی بکارهینانا جفاکی: د ئه‌فی قوناغا دووماه‌یییدا، دی ئه‌نجامین هەر دوو ئاستین به‌ری نوکه پیکه‌ه هیته‌گریدان داکو وینه‌یی گشتی یی ئایدۆلوژی به‌یته‌کیشان و به‌یته‌دیارکرن کا گوتار چاوا پشکداریی د دووباره به‌ره‌مه‌هینانا هه‌ژموونین جفاکیدا دکه‌ت.

تەوهری ئیكی: شپۆفەكرنا رەخنەیی یا گۆتارا ژینگەیی د پۆلین قوناغا بنەرەتیدا

1- چارچووفەیی تیوری: شپۆفەكرنا گۆتارا رەخنەیی وەك ئالافەك بۆ فەكرنا ئایدۆلۆژیایی

2.1. گۆتار: ژ ئالافەكی پەیوەندیی بەرەف پراكتیکەكا جفاکی

بۆ تیگەهشتنا کویر ژ گۆتارا ژینگەیی د پەرتووکی قوتابخانەیاندا، پیدقییە ئەم ژ پیناسەیا تەقلیدی یا "گۆتار"ی وەك "زمانی د بکارهینانیدا" دەرەز باین. د روانگەیی مودیرنەدا، گۆتار نە ب تنی کۆمەکا رستە و پەیفانە، بەلکو چارچووفەیهکی هزری و ئایدۆلۆژییە، کو دەق و رافەكرنا ئەوان بەرەمدهینیت. فیرکلای (Fairclough, 1992) دبینیت، کو گۆتار نە ب تنی بکارهینانا زمانییە، بەلکو چارچووفەیهکی ریکخستی بۆ هزر و زانیی، کو دوورەیلی جفاکی و کەلتووری ئافا دکەت. ئەف تیگەهشتنە ب شیوەیهکی بەرفرەه پشت ب کارین فوکۆی (1972) دبەستیت، یی کو گۆتاری نە وەك زنجیرهیهکا بەردەوام، بەلکو وەك "پویدانەکی" دبینیت کو د دەورووبەرەکی تایبەتدا دروست دبیت و کاریگەریی ل سەر دوورەیلی دکەت. ل دویف فوکۆی، گۆتار دیار دکەت، کا چ تشت د جفاکەکیدا دشیب بهیتەگۆتن، ژلای کێ فە، چاوا و ب چ رەوایهتییهکی. ب ئەفی رەنگی، گۆتار ب شیوەیهکی بەردەوام شۆناسین جفاکی، پەیوەندیی د ناڤهرا گرۆپاندا و سیستەمین زانیی ئافا دکەت و ژ نوو فە بەرەمدهینیت.

2.2. رەهەندی رەخنەیی: شپۆفەكرنا گۆتارا رەخنەیی (CDA⁽¹⁾)

شپۆفەكرنا گۆتارا رەخنەیی (CDA) ل سەر ئەفی بنەمایی فەلسەفی هاتییه ئافاكرن. CDA نە ب تنی وەسفا پیکهاتەیین زمانی دکەت، بەلکو هەولددەت پەیوەندییا د ناڤهرا زمان، دەستەهلات و نەوێکەفیا جفاکیدا ئاشکەرا بکەت. دیرۆکا ئەوی بۆ تیورا رەخنەیی یا قوتابخانەیا فرانکفورت فەدگەریت، لی وەك بیاڤەکی زمانقانی، ل دووماهییا سالیی هەفتیان ژ سەدهیی بیستی

(1) CDA: کورتکراوہیا زارافەیی ئنگلیزی (Critical Discourse Analysis) ه، کو ب کوردی دبیتە (شپۆفەكرنا گۆتارا رەخنەیی). ئەفە ریبازەکا زانستی یا فرەرەهەندە، کو زمان وەکو پراکتیکەکا جفاکی دبینیت و ل پەیوەندیی ئالۆز یین د ناڤهرا زمان، دەستەهلات، ئایدۆلۆژییا و نەوێکەفیا جفاکیدا دگەریت.

ب ریکا "زمانقانییا رهخهیی" ل بریتانیا و ئوسترالیا گهشه کر. ئارمانجا سه رهکی یا CDA ئه وه، کو ب شیوهیهکی رهخهیی ل خراپ بکارهینانا دهستههلاتا جفاکی، ههژموونی و نه وه کهه قییی بنیتریت، ههروه کو چاوا د دهق و گوتاراندا دهینه نیشاندان و به رهه مهینان (van Dijk, 2001). ب گوتنه کا دی، CDA پرسیار دکهت: "چاوا زمان دهیته بکارهینان داکو هندهک دیتن و بهرژه وهندی ببه 'سروشستی' و 'قه بولکری'، هنده کیی دی بهینه پهروایزخستن؟

3.2. ئایدۆلۆژی و ههژموونی د گوتاریدا

دوو چه مکین هه ره گرنگ د شروقه کرنا گوتارا رهخه ییدا، چه مکین "ئایدۆلۆژی" و "ههژموونی" نه. ئایدۆلۆژی د تیگه هشتنا CDA دا نه کومه کا هزرین "شاش" ه، به لکو ئه و "وینا و ئافاکرین دوورهلینه، کو د ناف رههه ندین جوراوجورین شیوهیی و واتایی یین بکارهینانا گوتاریدا تیکه لن، د به رهه مهینانا په یوه ندییین هه ژموونیدا پشکدار دبن: Fairclough, 1992) (87). ب واتایه کا دی، ئایدۆلۆژی ئه و باوه ری و بهایین بنه ره تی نه یین، کو وهک "راستی یین سروشتی" یان "عه قلی ساده دهینه قه بولکر، د ده مه کیدا کو د راستیدا ئه و خزمه تا بهرژه وه ندییین گروپین دیارکری دکهن. فان دایک (van Dijk, 1998) زی دووپات دکهت، کو ئایدۆلۆژی وهک "سیسته مین بنه ره تی یین باوه ری یین جفاکی نه کو زهین و پهفتارا گروپان ئاراسته دکهن. چه مکین "هه ژموونی (Hegemony)"، کو ژ تیورین گرامشی (Gramsci, 1971) هاتییه وهرگرتن، ئامازه یی ب ئه وی پروسیسی ددهت یا، کو تیدا چینا سه رده ست دیتن و بهایین خوه دکه ته دیتن و بهایین "سروشستی" و "قه بولکری" بۆ هه موو جفاکی. ئه قه نه ب ریکا زۆردارییی، به لکو ب ریکا رازیبوونی دهیته کرن و گوتار (ب تاییه تی گوتارا پهروه دهیی و میدیایی) ئالافی سه ره کی یی ئافاکرنا ئه قی رازیبوونییه. له ورا، ده می ئه م ل گوتارا ژینگه هی د پهرتووه کا فهرمیدا قه دکۆلین، ئه م د راستیدا ل ئه وی چه ندی دگه رین، کا چ جوړه "راستی" یه ک

دەربارەى ژینگەى و پەيوەندىيا مړوځى پښه دهيتەئافاکرن و وەک تشتەکى "سروشتى" دهيتەپښکيشکرن.

4.2. مۆډيلا سى-پههەندى يا فيرکلافى بۆ شروځهکرنى

بۆ څهکرنه ئهفان پههەندىن څهشارتى، فيرکلافى مۆډيلهکاسى-ئاستى پيشنياز دکەت کو دى ببیتە ئالافى سەرەکى يى ئهڅى څهکولینى:

ئیک: ئاستى دەقى (Text): ئهڅ ئاسته ل سەر شروځهکرنه هویر يا تايبهتمەنديين زمانى يين دەقى ب څو ږادوهستيت. ل ئهڅيرى، ئهڅ دى ل هەلبژارتنا پهيفان (Vocabulary)، ميتافوران و پيکهاتهيین ږيزمانى (Grammar) نيرين.

دوو: ئاستى بکارهينانا گوتارى (Discursive Practice): ل ئهڅيرى، ئهڅ ل ږوسيسين بهرههمهينان، بهلافکرن و وەرگرتنا دەقى دنيرين. دهق ژ څالاهيى ناهين. پهرتووکهکا قوتابخانهين ژلايى دهزگههکى فهرمى (وهزارهتا پهروهردهي) څه دهيتەبهرههمهينان، د چارچووځهين سياسهتهکا پهروهردهي يا ديارکريدا و بۆ وەرگرهکى ديارکرى (قوتابى) دهيتەئاراستهکرن. سى: ئاستى بکارهينانا جڅاکى (Social Practice): ئهڅه ئاستى ههره بهرفره و گریدايى ئهوى چەنديه، کا گوتار چاوا کارىگهرييى ل سەر پيکهاتهيین جڅاکى و ئايدولوى يين بهرفرهتر دکەت و ژ ئهوان کارىگهرييى وەرديگريت. ل ئهڅيرى، ئهڅ گوتارى وەک پشکهک ژ ململانيين جڅاکى دبينين. ب بکارهينانا ئهڅى چارچووځهين تيورى يى بهيز، ئهڅ څهکولينه دى شيت ژ شروځهکرنهکا ږووکهشى يا زمانى دهرباز بيت و بگههيتە تيگههشتنهکا ږهخهينى ل سەر ږولى پهروهردهي د ئافاکرنا گوتارا ژينگههيدا ل ههريما کوردستانى.

2- شروځهکرنه دهقين ژينگهه ل دويڤ CDA

د ئهڅى چارچووځهيدا، دى شروځهکرنهکا ږهخهينى يا سى-پههەندى (ل دويڤ مۆډيلا فيرکلافى) ل سەر سى نمونهيین هەلبژارتى ژ سى بازنهيین جودا يين خواندنا بنهپهتى

هیتەئەنجامدان. ئارمانجا سەرەکی ژ ئەفی شپۆفەکرنی ئەو، کو ب شیوەیهکی کرداری بهیتەنیشاندان، کا گوتارا ژینگەهی چاوال گەل مەزنبوونا ئاستی خواندنا قوتابی گەشە دکەت و د ناڤ ئەفی گەشەکرنیدا، چ پەيامین ئایدۆلۆژی یین ڤەشارتی یان ژى رەوايه‌تیی دده‌ته چ تیگەهشتین تابه‌ت یین جفاکی و سیاسى.

أ- نمونه‌یا بازنه‌ی ده‌ستپیکى (پۆلا دووی): چه‌سپاندنا پۆلى ده‌سته‌لاتی د گوتاره‌کا ئایدیال و ساده‌دا.

ده‌ق: “ل به‌رامبه‌ر مالا ئەفینی زه‌ڤیه‌کا ڤالا هه‌بوو، هه‌می خه‌لک ب به‌رده‌وامی زبل و گلێشی خوه‌ ده‌ڤایته‌ ناڤ ئەوئ گۆره‌پانی، ژبه‌ر بین و پیسی و به‌رمایک و گلێشی ئەفین زور یا دامایی و بیزاربوو، چونکی مامۆستایی وی گوتبووی پیدڤیه‌ ئەم دپاڤبین و ژینگه‌هی بپاریزین... رۆژه‌کی ئەفینی گوتە بابی خوه‌: چه‌وا دی ئەم شین ژ ئەڤان به‌رمایکان پرکاربین؟... بابی وی گوتی: ...ئەز سوبه‌هی دگەل خه‌لکی تاخی دی ئاخقم، داکو پیکڤه‌ سه‌ره‌دانا شاره‌وانی بکه‌ین، داکو ئەفی ئاریشی چاره‌سه‌ربه‌کن، سپیدی دگەل هه‌ڤسویان چوونه‌ شاره‌وانی و داخوازا چاره‌سه‌ری یا ئەفی ئاریشی کرن، شاره‌وانی بپاردا، ئەوئ گۆره‌پانی بۆ پاڤزبه‌کن و بۆ وان بکه‌نه‌ باخچه‌کی جوان...” (په‌رتووکا کارامه‌یی، پۆلا 2، ل 30).

شپۆفەکرنا رەخنەیی:

ئەڤ چیرۆکه‌، کو بۆ زارۆکین بچوک د قوناغه‌کا ده‌ستپیکى یا تیگەهشتیندا هاتیه‌نڤیسین، نمونه‌یه‌کا دیاره‌ ژ چاوانیا دانانا به‌ری بناغه‌یی یی هزرا جفاکی و سیاسى د میشکی قوتابیدا.

1- ل ئاستی ده‌قی (Textual Analysis): زمانى چیرۆکی گه‌له‌ک ساده‌، راسه‌تەوخۆ و

هه‌ستیارانه‌ هاتیه‌دارشتن؛ بکاره‌ینانا ده‌ربڕین وه‌ک “دامایی و بیزاربوو” ئاریشه‌یا ژینگه‌هی ژ بابته‌کی گشتی دگوه‌وریت بۆ کیشه‌یه‌کا که‌سی و ئەخلاقى، کو هه‌ستین زارۆکان دلڤینیت. شپۆفەکرنا تیپه‌ری (Transitivity) دابه‌شکرنا گه‌له‌ک روون یا هیژی دیار دکەت: “هه‌می

خەلک "بکەرئ نەرینی یی پرۆسیسا ماددی (پیسکر)ه، لی وهک بکەرکئ گشتی، بیناف و نهچالاک دهیته نیشاندان. "ئهفین"، "باب" و "ههفسو" ب تنی بکەرین پرۆسیسین هۆشی ("بیزاربوو")، دهربرینی ("گوتە") و رهفتارا جفاکی ("چوونه") نه. ئانکو، پۆلی ئهوان ب تنی ههستیپکر، ئاخفتن و لقینه. شارهوانی "بکەرئ راسته قینه و ئهرینی یی گوهورپنا ماددییه ("پاقرژکهن"، "بکه نه باخچه"). ئهف دابهشکرنا ریزمانی، ههپهمیه کا هیژ د ناف هزرا زاروکیدا دروست دکهت: هاوهرلاتییین ئاسایی ههست ب کیشهیی دکهن و داخوازا چارهسهیریی دکهن، لی ب تنی دهستههلات خودان شیانه، کو کریاره کا ماددی و ئهرینی ئه انجام بدهت و گوهورپینی چیبکهت.

2- ل ئاستی بکارهینانا گوتاری (Discursive Practice): ئهف دهقه د ناف ژانری "چیروکا پهروهردهیی-پهوشتی" دا دهیته به رهه مهینان. ئارمانجا ئهفی جووری ب تنی قهگیرانا پروودانان نینه، بهلکو بکارهینانا ستراتیژییه کا 'ئاموژگاری و کارتیکرنا دهروونی'یه. ئهف جوهر دهقه ههول ددهت ههستی بهرپرسیاریی ل دهف قوتابی دروست بکهت و ئهوی بهرهف جوهرکی پابه ندبوون و پاشکووبوونی پال بدهت ل هه مبه ر سیسته می پهروهردهیی و جفاکی، داکو مۆدیله کا نمونه یی یا رهفتاری ل دهف بهیته ئافاکرن."

3- ل ئاستی بکارهینانا جفاکی (Social Practice): ل ئهفیری، گوتار ئایدو لۆژیا "هاوهرلاتیبوننا سیستما تیک و ریکخستی" دچه سپینیت، کو تیدا چاره سه ری ب تنی و ب تایبه تی ب ریکین فه رمی و بیرۆکراسی (چوونا شاره وانیی) دهیته دیتن. هه رچه نده هه فسویان ب چوونا خوه بو شاره وانیی کاره کی ئهرینی ئه انجامدایه، لی ئهف لقینه د چارچووه یی 'پشکدارییا سیستما تیک' دا دمینیت. یا هه ره گرنگ ئه وه، کو چیروک ب هیچ رهنگه کی ئاماژه یی ب ریکین دی یین چاره سه ریی نادهت، کو دهرفه ی داموده زگه هان بن؛ بو نمونه، ئه گه ری هندئ، کو 'باب و هه فسو' ب خوه، ب شیوه یه کی سه ربخوه و خوه به خشانه دهست ب پاقرژکرنا گوهرپانی بکهن، پیش ئه وی چه ندئ په نایی بو دهسته ه لاتی بهن."

ژ پروانگه هئ شپږوڤه کرنا گوتارا رهخنه ییڤه، ئەف 'بیدهنگیا دهقی (Textual Silence)' ل هه مبهه ر ئەلترناتیڤین جفاکی، وهکو ستراتیژییه کا نه راسته وخو دهیته ل قهلهمدان بو ئاڤا کرنا وینهیهکی وهسا، کو تیدا چاره سهری ب تنی د چارچووڤه یی دهزگه هین فهرمیدا دهیته دیتن. ب ئەفی رهنگی، دشیت بهیته راڤه کرن، کو گوتار ب شیوهیهکی سیسته ماتیک ریکی بو 'په راویزخستنا' رۆلی دهستپیشخه رییین جفاکی یین سهربخوه خو ش دکهت، ب ئەفی یهکی ژی، گرنگی و کاریگه ریا ئەفان جو ره چالاکیان د هزرا وهرگری بچوکدا به رهف کیمبوونی دچیت.

ب- نمونه یا بازنه یی نافنجی (پولا پینجی): ئاڤا کرنا شو ناسا نشتیمانی و ساده کرنا کیشه یین مۆدیرن

دهق: "مالا سازانی ل باژیرکهکی جوان ل دهو روبه رین باژیری یه، کانی و زیده رین ئافی زور تیدا هه نه... خه لکی وی ب سالان ب سهر فهرازی و به خته وهری لی دژیان، به لی لقی دوماهییدا کارگه هه ک لی هاتیه دروستکرن، کو ب بیته نین نه خو ش و گازان بیزارکرینه... سازانی گوته بابی خو: بۆچی سهره دانا جهین به رپرس ناکه ن... بابی سازانی داخواز ژ هه قالین خوه کر، سهره دانا ریقه به ری باژیرکی بکه ن... لیژنه یه ک پیک ئینا و سهره دان کرن... برپار هاته دان کارگه ه بهیته فه گوهاستن بو جهه کی گونجای و هاته چاره سهرکرن." (په رتووکا کارامه یی، پولا 5، ل 34).

شپږوڤه کرنا رهخنه یی:

ئەف دهقه گوتاری ژ ئاستی کیشه یه کا تاخه کی به رفهره تر دکهت و دگه هینیته ئاسته کی ئالۆزتر؛ تیدا په یامین ئایدۆلۆژی یین گرتدایی ب شو ناسا نشتیمانی د ناف په یقین وهکو (باژیرکهکی جوان) و ژيانا (ب سهر فهرازی) دا دهینه به رجه سته کرن، کو ئاماژه نه بو نشتیمانه کی ئایدیال. ههروهسا، رۆیبرۆیوونا ئالنگارییین سهرده می ب ریکا ئاماژه دان ب دروستکرن (کارگه هه کی) و به لاقبوونا (گازان) وهکو هه ره شه یه ک بو سهر ئەوی ئارامیا دهینه پیشکیشکرن.

1- ل ئاستی دهقی، جه مسهرگیری د ناڅهرا وینهیی باژیرهکی 'جوان' و ژيانهکا 'ب سهره رازی' به رانه ر 'بیهنین نه خوش و گازان هاتییه ئافاکرن. ل ئه قییری، سیفهت (Adjectives) روله کی گرنه دگیړن بو دروستکرنا جوداهییا د ناڅهرا 'نشتیمانی پاقر' و 'هه ره شه یا دهره کی' دا. هه روه سا، بابی سازانی وه کو بکه ره کی لقینه ر و دهر برینی دهیته نیشاندان (وه کو د رسته یا: 'بابی ئه وی گوتی: بوچی سهره دانا جهین به رپرس ناکهین')، کو ئه څه نیشانددهت، کا چاوا تاکه که س دهیته هاندان بو جیبه جیکرنا ریکارین فهرمی. لی بکارهینانا په یقین وه کو 'گازان' و 'بیهنین نه خوش' ب بی دیارکرنا ئه گهری ئه وان یی ئابووری، کیشه یی وه کو رهودانه کا ژ نشکه کیڅه و بی-بکه ر نیشانددهت". خالا هه ره گرنه یا زمانقانی، بکارهینانا به رده وام یا شیوازی بکه ر نه دیار د قوناغا چاره سهرییی دایه. رسته ب شیوهیه کی چالاک نابیژیت "رېڅه به ری بریاردا"، به لکو دبیزیت "بریار هاته دان" و "هاتییه چاره سهرکرنا". ئه څه شیوازی زمانقانی بکه ری راسته قینه (کو دهسته لاته) څه دشیریت؛ چونکی بکارهینانا 'بکه ر نه دیار (Passive Voice)' دهسته لاتی ژ که سه کی دیار و به رپرس دگوهوریت بو هیزه کا ئه بسترکت و نه دیار. ب ئه څی یه کی، خوینه ر نه شیت ب راسته وخو دهستنیشان بکه ت، کا کی ئه و بریاره دایه، ئه څه ژی رېگرییی ل پرسیارکرنا و ره خنه گرتنی دگریت، چونکی بریار وه کو تشته کی 'دانه زراوه یی' دهیته نیشاندان". ئه څه یه که یا راسته چونکی دهق وه سا نیشانددهت، کو هر کیشه یه کا ژینگه یی (وه کو کارگه هکا پیس) ب شیوهیه کی ئوتوماتیکی و بی ململانی ب 'سهره دانه کی' دی چاره سهر بیت. ب ئه څی چه ندی، پرؤسیسا سیاسی یا پری ململانی ئابووری و به رژه وهندیان دهیته څه شارتن و وه کو پرؤسیسه کا کارگری یا 'سروشتی و ساده' دهیته نیشاندان، کو تیدا دهسته لات هه رده م وه کو لایه نه کی 'گوهدار و جیبه جیکار' یی بی کیشه دکه قیته به رچاڅ.

2- ل ئاستی بکارهینانا گوتاری: ئه و دهق وهک "چیرۆکه کا فیکرنا ریکارین هاوه لاتیوونی" دهیته دارشتن. ل ئه قییری ئاویته بوونا گوتاران ب روونی دیاره؛ هه رچه نده گوتارا گشتی یا کوردی

پرسین ژینگه‌هی پتر ب لایه‌نی سۆزداری و نشتیمانپه‌روه‌رییڤه‌ گری ددهت، لی د ئه‌فی ده‌قیدا گۆتارا 'ژینگه‌هپاریزیی' ل گه‌ل گۆتارا 'بیروکراتی و کارگیریا ده‌وله‌تی' تیکه‌ل دبیت. ئه‌فه‌ ستراتیژییه‌کا ئارمانجداره‌ بو گۆهورپنا تیگه‌هی پاراستنا ژینگه‌هی ژ کاره‌کی 'خوه‌به‌خشانه‌ یان نه‌ته‌وه‌یی یی ساده‌' به‌ره‌ف کاره‌کی 'ته‌کنیکی و کارگیری' کو ب تنی ب ریکا داموده‌زگه‌هین فهرمی ده‌یته‌جیبه‌جیکرن. ب ئه‌فی ئاوی، گۆتارا په‌روه‌رده‌یی هه‌ول ددهت وینه‌یی ده‌وله‌تی وه‌کو 'پاریزه‌ری ئیکانه‌' یی ژینگه‌هی بچه‌سپینیت، ب ئه‌فی یه‌کی ژی گۆتارین ئه‌لترناتیف (وه‌کو فشارا جه‌ماوه‌ری یان چالاکفانییا سه‌ربخوه‌) ژ چارچووه‌یی په‌وایی ده‌ینه‌ده‌رییخستن.

3- ل ئاستی بکارهینانا جفاکی: ئایدۆلۆژیا سه‌ره‌کی ل ئه‌فیری "ئاراسته‌کرنا خه‌باتی و نه‌رازیبوونی"یه. چیرۆک په‌یامه‌کا به‌یز ددهت، کو ریکا دروست و شارستانی بو چاره‌سه‌ریی، فه‌گوه‌استنا کیشه‌یییه‌ ژ جاده‌ و کولانان بو ناف فهرمانگه‌هین فهرمی. دیسان، هه‌ژموونییا ده‌سته‌ه‌لاتی ب ریکا تشتین، کو نه‌هاتینه‌گۆتن به‌یزتر دبیت؛ چیرۆک ب چ ئاوییه‌کی باس ل خودانی کارگه‌هی، هیزا ئه‌وی یا ئابووری، په‌یوه‌ندیین ئه‌وی، یان ژی ئه‌گه‌ری ئه‌وی چه‌ندی ناکه‌ت ئه‌گه‌ر ریفه‌به‌ری گوهدارییا ئه‌وان نه‌کریا دا چ چیبیت. ب ئه‌فی ساده‌کرنا کیشه‌یی و نیشاندانا چاره‌سه‌رییه‌کا ئاسان و بی کیشه‌، ده‌ق ناھیلیت قوتابی هزرا ئالۆزییین راسته‌قینه‌ یین جفاکی، ئابووری و سیاسی بکه‌ت، کو د پشت کیشه‌ییین ژینگه‌هیدا هه‌نه‌.

ج- نمونه‌یا بازنه‌یی دووماهییی (پۆلا هه‌شتی): فه‌شارتتا ناکوکیان د پشت چه‌مکین

ئه‌بستراکت و مۆدیرندا

ده‌ق: "بنه‌مایین حوکمرانیا باش: ... دابینکرنا مسۆگه‌ربوونا شیانیت دارایی و مروقی و

جی به‌جی کرنا گه‌شه‌کرنا کۆمه‌لایه‌تی و پاراستنا ژینگه‌هی." (په‌رتووکا کارامه‌یی، پۆلا 8، ل

31).

شرۆڤه کرنا رهخهیی:

ل ئه قیڕی، گوتار ب تهواوی شیوازی خو دگوهۆریت و دبیته گوتارهکا ئه بسترکت، سیاسی و تهکنوکراتی. په یامین ئایدۆلۆژی ب شیوهیهکی گهلهک ئالۆزتر و شارهزایانهتر د ناف چه مکن مۆدیرن و ستانداردا دهینهقهشارتن.

1- ل ئاستی دهقی: دهق په یفسازییهکا سیاسی-تهکنوکراتی یا تایبته بکاردهینیت (هوکمرانییا باش، مسۆگه ربوون، گه شه کرنا کۆمه لایه تی). خالا هه ره گرنگ و کاریگه ر بکارهینانا به ردهوام یا چاوه گانه. دهق نابییژیت "هکومه ت دی ژینگه هی پاریزی" به لکو دبییژیت "پاراستنا ژینگه هی". ئه ف پرۆسیسا زمانقانی (چاوه گساز)، نه ب تنی بکه ری راسته قینه ژناف دبه ت، به لکو به رپرسیاریا سیاسی و یاسایی ژی قه دشیریت. تیبینیا ل ئه قیڕی ئه وه، کو دهق ئاماژه یی ب هندی ناده ت، کا ئه رکی دابینکرنا ئه وان شیانین دارایی و مروقی ل سه ر ملین کی یه؟ ئه ف ته مومژاویبوونا بکه ری ستراتیژییهکا ئایدۆلۆژییه بو ئه وی چه ندی، کو دهق ژ به لینه کا هکومی یا دیار ببیته 'دروشمه کی ئه بسترکت یی گشتی'. ب ئه قی یه کی، خوینه ر (قوتابی) نه شیت لیپرسینی ل چ لایه نه کی دیارکی بکه ت، کا ئه ری ئه ف مسۆگه ربوونه د دوورهییدا هاتییه دابینکرنا یان ب تنی وه کو 'پره نسپه کی ئایدیال' د په رتوکیدا مایه. ئه قه د راستیدا هه ژموونییا ده سته لاتن دیاریزی، چونکی بیی کو چ پابه ندیه کا راسته قینه بکه قیته سه ر ملین ئه وی، وینه یه کی مۆدیرن و به رپرس ل سه ر 'هوکمرانییا باش' پیشکیشی وه رگری دکه ت.

2- ل ئاستی بکارهینانا گوتاری: دهق وهک "لیسته یه کا پره نسپین زانستی یین هکومرانیی" دهیته پیشکیشکرنا. ئه ف جوړی گوتاری، کو ب شیوهیه کی به رفه ره د راپۆرتین ریکخواوین نیقه دهوله تیدا دهیته دیتن، ئه قان پره نسپیان وهک تشتین ستاندارد، بی گه نگه شه، زانستی و جیهانی نیشان دده ت. ب ئاویته بوونی ل گه ل گوتارا "په ره پیدانا نیقه دهوله تی" و بکارهینانا چه مکی "هوکمرانییا باش"، سیسته می په روه رده یی ده سته لاتا نافخویی وهک لایه نه کی مۆدیرن، ئه ف

ئاویته‌بوونا گوتاری ل گهل ستانداردین جیهانی، د راستیدا جوره‌کی 'خو-پیشاندانا گوتاری'یه. ل ئەفیرئ دهق دچیتە د خانەیا 'گوتاره‌کا دوروویانه‌دا؛ چونکی بکارهینانا ئەفان زاراڤین بریقه‌دار وه‌ک ماسکه‌کی مۆدیرن ده‌یتە‌بکارهینان داکو بی-کاریگه‌رییا راسته‌قینه یا ده‌زگه‌هین کارگێری ل سەر ئه‌ردی قه‌شیریت. ب ئەفی رهنگی، مه‌به‌ست نه‌ ئاڤاكرنا سیسته‌مه‌کی کارگێری یی کارایه، به‌لکو دروستکرنا وینه‌یه‌کی وه‌می یی 'پیشکه‌فتنییه' داکو ب ریکا ئه‌وی ر‌ه‌واییه‌کا نی‌فده‌وله‌تی و ناڤخویی بۆ ده‌سته‌لاتی به‌یته‌کرین، ب بی هندی چ گوهرپینین راسته‌قینه د ژيانا هاوه‌لاتیياندا هه‌بن."

3- ل ئاستی بکارهینانا جفاکی: ئەف ئاسته به‌رفه‌ه‌ترین ر‌ه‌ه‌ندی شرو‌فه‌کرنییه، کو تیدا گوتار نه‌ وه‌کو ده‌قه‌کی ساده، به‌لکو وه‌کو ئالافه‌کی سه‌ره‌کی یی هه‌ژموونییا ده‌سته‌لاتی ده‌یته‌دیتن. ل ئەفیرئ، چه‌ند ستراتیژیین ئایدۆلۆژی یین کویر و چه‌واشه‌کار ده‌یته‌ئاشکه‌راکرن: ئیک: 'بی-سیاسه‌تکر' وه‌ک میکانیزمه‌کا کۆنترۆلی:

ئەف گوتاره ب شیوه‌یه‌کی سیستماتیک پرۆسیسا سیاسی ژ ناڤه‌روکا ئه‌وی یا راسته‌قینه‌ ڤالا دکه‌ت. ب نیشان‌دانا کیشه‌یین جفاکی و ژینگه‌هی وه‌کو باب‌ه‌تین 'ته‌کنیکی و پسپۆری'، ده‌سته‌لات ب مه‌به‌ست ململانییین ئابووری و سیاسی یین د ناڤه‌را به‌رژه‌وه‌ندییین چينا ده‌سته‌به‌سه‌ر و پاراستنا ژینگه‌هیدا قه‌دشیریت. ئەف 'بیده‌نگرنا ململانییی' ستراتیژییه‌کا هه‌ژموونییه بۆ 'سروشتی نیشان‌دانا' په‌یوه‌ندییین هیژئ؛ داکو قوتابی بریارین سیاسی وه‌کو 'قه‌ده‌ره‌کا زانستی و کارگێری' قه‌بوول بکه‌ت، بیی، کو بشیت ل ر‌ه‌ و ریشالین ئایدۆلۆژی یین ئەوان بریاران بگه‌ریت.

دوو: خو-پیشاندانا گوتاری و جوانکرنا هه‌ژموونی:

ئاویته‌بوونا گوتارا په‌روه‌رده‌یی ل گهل چه‌مکین وه‌کو 'حوکمرانییا باش' و ستانداردین نی‌فده‌وله‌تی، د راستیدا جوره‌کی 'خو-پیشاندانا گوتاری'یه. ل ئەفیرئ دهق وه‌کو ماسکه‌کی مۆدیرن

کار دکەت، داکو 'پۆلێشکرن' و جوانکارییی بۆ پۆخساری دەستەهلاتی بکەت. مەبەستا سەرەکی نە ئاڤا کرنا سیستەمەکی کارگێری یی شەفافە، بەلکو دروستکرنا وینەیهکی وەهمی یی 'پیشکەفتنییه'، داکو رەوااییەکا نیفەدەولەتی و ناڤخۆیی بۆ خوە بکڕیت. ئەڤە چەواشەکارییهکا ریکخستییه بۆ ب لاریدا برنا هزر و تیگەهشتنا نەوایی نوو، داکو دوورھیلی تال یی کیماسییین دەستەهلاتی د پشت پەردەیا پەیفین بریقەدارڤە بهیته بەرزەکرن.

سی: گوھورینا شۆناسا هاوہلاتی ژ 'رەخنەگر' بۆ 'پازی':

ب ئەڤی رەنگی، گۆتار ھەول ددەت هاوہلاتی ژ ئاستی 'داخوازکەری مافان' (وہکو د نمونەیا پۆلا دوویندا ھەبوو) کیم بکەت بۆ ئاستی 'وەرگرەکی نەچالاک' یی سیاسەتین پسپۆران. ئەڤە رەخنەیهکا بونیادی ل دەزگەھێ پەرورەدەیی دەردئیخیت؛ کو تیدا قوتابی وەسا دەیتەئاراستەکرن کو باوہرییا رەھا ب 'سیستەمی' ھەبیت و ھەر جوړە چالاکییەکا دەرڤەیی چوارچووڤەیی فەرمی وەکو کارەکی نەپیدڤی یان بی واتا ببینیت. ئەڤ 'بی-بکەرکنا' جڤاکی، خزمەتەکا مەزن ب مانەڤەیا بارودۆخی ھەیی دکەت و ریکگرییی ل دروستبوونا ھەر ہزرەکا رەخنەیی یا رادیکال دکەت، کو بشیت پرسیارێ ل لۆژیکا دەستەهلاتی و تالانکرنا ژیدەرین سروشتی بکەت.

تەوہری دوویی: گەشەسەندنا گۆتاری و ستراتیژیین ئایدۆلۆژی

شروڤەکرنا سی نمونەیی ھەلبژارتی ژ سی بازنەیین جودا، وینەیهکی پروون ل سەر ستراتیژییەکا پەرورەدەیی یا ئارمانجدار د پروگرامی "کارامەیی" دا نیشانددەت. ئەڤ گەشەسەندنە نە یا ریکەفتنییه، بەلکو پرۆسێسەکا ھشیارانە یا "ئاڤا کرنا هاوہلاتییوونی" یە، کو تیدا گۆتار ژ ئاستەکی بۆ ئاستەکی دی دەیتەئالۆزکرن و ب پەيامین ئایدۆلۆژی دەیتەئاڤا کرنا. د ئەڤی گەنگەشەیا گشتیدا، ئەم دی ل سەر چەند تەوہرەکین سەرەکی یین، کو ژ ئەڤی شروڤەکرنی دەرکەفتنیە، راوہستین.

أ- گەشەسەندنا ئایدۆلۇژی: وەرچەر خانە کا کۆنترۆلکری ژ تاکی سۆزدار بۇ ھاوہلاتیی

سیستەم-پابەند

گوتارا پەروردهیی ب شیوهیه کی پله ب پله و زیره کانه ئایدۆلۇژییه کی ئاڤا دکەت، کو ل گەل قۇناغین مەزنوونا قوتابی دگونجیت. د بازنهی دەستپیکیدا، ئایدۆلۇژییا "تاکي رهوشتی" زاله، کو تیدا کیشه وهک کیماسییه کا ئەخلاق د جفاکی نیزیکا دهیته نیشانان. د بازنهی نافنجیدا، گوتار به رفره دبیت و ئایدۆلۇژییه کا بهیتر یا "نشتیمانپەروریا ژینگه یی" به رهه مدھینیت، کو تیدا پاراستنا ژینگه یی دبیتە ئەرکه کی نه ته وه یی. د بازنهی دووماهییدا، گوتار دگه هیته ئاستی ئایدۆلۇژییا "ته کنوکراتی" و "حوکمرانییا باش"، کو تیدا چاره سهری دبیتە کاره کی پسپورانە و باوهری ب سیستەمی دگه هیته ئاستی خو یی دووماهیی. ئەڤ گەشەسەندنا سیستەماتیک نیشان ددهت کو سیستەمی پەروردهیی ب ئارمانج کار دکەت داکو قوتابی ژ تاکه کی خودان ههستین باش، بکه ته ھاوہلاتییە کی خودان شۆناس و د دووماهییدا، بکه ته بکه ته ھاوہلاتییە کی ژێردهست و پاشکو؛ ھاوہلاتییە ک ب شیوهیه کی وهسا هاتبیتە دارشتن کو نه شیئ بۆچوونین خو یین سهربخوه و رهخنه یی دهربرپیت و ب بهردهوامی ملکه چ و پاشکو یی سیستەمین فهرمی یین دهوله تی بیت".

ب- ستراتیژیین گوتاری بۇ ڤه شارتنه بهرپرسیاریا سیستەمی

د ههر سی قۇناغاندا، گوتار هندەک ستراتیژییین زمانقانی ب کاردهینیت داکو وینهیه کی ئایدیال و بی کیماسی بۇ دهستههلاتی ئاڤا بکهت و پوخساری حکومه تی ب شیوهیه کی 'سیستەماتیک' و جوان نیشان بدهت. ئەڤ گوتاره ههولدهت هه می کیماسییین دهستههلاتی ڤه شیریت ب نیشانان حکومه تی وهکو هیزه کا بی کیماسی، کو هه می داخواز و پیتقییین خه لکی جیبه جی دکەت، داکو ب ئەڤی یه کی بهرپرسیاریا بکه رین سهره کی یین سیاسی و ئابووری ڤه شیریت".

ج- گوتارا په‌روه‌ده‌یی وه‌ک ئالافه‌کئ هیز و ئایدۆلۆژیی

ئه‌گه‌ر ئه‌م ل ئه‌فان ستراتیژیان ب شیوه‌یه‌کئ گشتی بنیڕین، ئه‌م دئ بینین، کو ئه‌و ب ته‌واوی ل گه‌ل تیۆرین په‌خنه‌یی یین کلاسیک دگونجن. لويس ئالتوسیر (1971) دبینیت، کو قوتابخانه و سیسته‌مئ په‌روه‌ده‌یی "ئالافی ئایدۆلۆژی یی هه‌ره به‌یز" یی ده‌وله‌تییه د جفاکین مودی‌رندا. کارئ ئه‌فی ئالافی نه ب تنی فی‌رکنا زانست و خواندنییه، به‌لکو دووباره به‌ره‌مه‌ینانا "په‌یوه‌ندیین به‌ره‌مه‌ینانی" یه؛ ئانکو، فی‌رکنا نه‌وه‌یی نوویه، کو جه‌ئ خو د ناف سیسته‌مئ جفاکیدا قه‌بوول بکه‌ن و پابه‌ندی پ‌یسایین ئه‌وی بن. ده‌قین "کارامه‌یی" ب دروستی ئه‌فی پ‌ولی دگ‌یرن: ئه‌و قوتابییان فی‌ر دکه‌ن، کو د چارچووه‌یی سیسته‌مئ هه‌ییدا کار بکه‌ن، سکالایان ب پ‌یکین فهرمی بگه‌هینن و باوه‌ریی ب ده‌سته‌ه‌لاتی وه‌ک چاره‌سه‌ره‌ک‌ه‌ری ئیکانه بینن. ئه‌فه به‌رجه‌سته‌کرنا هیزا ده‌سته‌ه‌لاتیه بو کۆنترۆلکرنا هه‌می پ‌رسان؛ ب شیوه‌یه‌کی کو ده‌سته‌ه‌لات وه‌کو تاکه ژیده‌ری چاره‌سه‌رییان ده‌یه‌ته‌نیشان‌دان و پ‌یگریی ل هه‌ر لادانه‌کی ژ فهرمان و ئیراده‌یا خوه دکه‌ت. ب ئه‌فی په‌نگی، میکانیزمه‌کا به‌یز بو چه‌سپاندنا هه‌ژموونی ب پ‌یکا رازیبوونی ده‌یه‌ته‌ئافاکرن، هه‌روه‌کو گرامشی (1971) ئاماژه‌یی پ‌ی دده‌ت. هه‌روه‌سا، ل دویف بو‌چوونا می‌شیل فوکوی (1972)، په‌یوه‌ندییه‌کا نه هه‌قه‌سنگ د نا‌قه‌ه‌را "زانین" و "هیز" دا هه‌یه. ئه‌و "زانینا" ل سه‌ر ژینگه‌هی یا کو د ئه‌فان په‌رتووکاندا ده‌یه‌ته‌پ‌یشک‌یشکر - زانینه‌کا ساده‌ک‌ری، ئه‌خلاق و بی سیاسه‌ت - د راس‌تیدا "هیز"ه‌کی دچه‌سپینیت. ئه‌و هیزا دیارکرنا ئه‌وی چه‌ندییه کو "ک‌یشه‌یا راس‌ته‌قینه‌ چیه" (په‌فتارا تاکان) و "چاره‌سه‌رییا په‌سه‌ندک‌ری چیه" (په‌نا‌برن بو ده‌سته‌ه‌لاتی). ب ئه‌فی په‌نگی، گوتارا په‌روه‌ده‌یی بی‌افی هزرک‌رنی سنوردار دکه‌ت و پ‌یگریی ل قوتابی دکه‌ت، کو هزرا ره و پ‌یشالین پ‌یکه‌اته‌یی یین ک‌یشه‌یان یان چاره‌سه‌ریین ئه‌لترناتیف بکه‌ت. ئه‌ف "بی-بکه‌رک‌رنا" سیاسه‌تی و "ئاسایی کرنا" په‌یوه‌ندیین هیزئ، هه‌روه‌ک فی‌رک‌لاف

(1989) دبیتیت، ئیک ژ میکانیزمین سهرهکی بین گوتارییه بو چهسپاندنا هیژی ب شیوهیهکی قهشارتی.

د- تاییهتمه‌ندیا گوتارا ژینگه‌هی د کونتیکستی کوردستانیدا

ئه‌ف ستراتیژیی گوتاری به‌لکی د هر سیستمه‌کی په‌روه‌رده‌ییدا بهینه‌دیتن، لئ بکارهینانا ئه‌وان د کونتیکستی ههریما کوردستانیدا واتایه‌کا کویرتر وهردگریته. جفاکی کوردستانی جفاکه‌که د پرۆسیسا "ئاڤا کرنا نه‌ته‌وه-ده‌وله‌تی" دایه و هیشتا داموده‌زگه‌هین ئه‌وی د قوناغا چهسپاندنا ره‌وایی یا خو دانه. د ئه‌فی بارودوخیدا، دوو چه‌مکین، کو د گوتارا "کارامه‌یی" دا به‌رچاڤن، گه‌له‌ک دگرنگن: "نشتیمانپه‌روه‌ری" و "باوه‌ری ب سیستمی". ب گریدانا پاراستنا ژینگه‌هی ب نشتیمانپه‌روه‌رییقه (وه‌ک د نمونه‌یا پولا پینجیدا دیاره)، گوتارا په‌روه‌رده‌یی دوو ئارمانجان پیکه‌هه‌هیت: ژ ئالییه‌کیقه، قوتابییان ل سهر گرنگیا ژینگه‌هی هشیار دکته و ژ ئالییه‌کی دیقه، هه‌ستی پیقه‌گریدانی و شانازییا نه‌ته‌وه‌یی بهیز دئخیت، کو ئه‌قه بو پرۆژه‌یین ئاڤا کرنا نه‌ته‌وه‌یی گه‌له‌ک پیداییه. ب گوتنه‌کا دی، ژینگه‌ه دبیته ئالاڤه‌ک بو بهیزکرنا شوناسا نشتیمانی و ره‌وایه‌تیدان ب سیستمی سیاسی یی کو ئه‌وی "خاکی" دپاریزیت. ژ ئالییه‌کی دیقه، جه‌ختکرنا به‌رده‌وام ل سهر "باوه‌ری ب سیستمی" و داموده‌زگه‌هین فره‌می (وه‌ک شاره‌وانی و ریقه‌به‌ری) په‌یامه‌کا سیاسی یا پوون دده‌ته قوتابییان: ریکا دروست بو چاره‌سه‌رکرنا کیشه‌یان، کارکرنه د ناڤ ئه‌وی سیستمیدا یی کو هاتییه‌دانان. ئه‌قه د جفاکه‌کید، کو به‌لکی باوه‌ری ب داموده‌زگه‌هان لاواز بیت یان که‌لتووری چالاکیا نه‌ریکخستی بهیز بیت، وه‌ک هه‌وله‌کا په‌روه‌رده‌یی ده‌یته‌دیتن بو ئاڤا کرنا نه‌وه‌یه‌کی، کو پیزی ل یاسای و بیرۆکراسیی بگریته. لئ ژ روانگه‌هی ره‌خنه‌ییقه، ئه‌قه د هه‌مان ده‌مدا هه‌وله‌که بو ئاراسته‌کرنا خه‌باتا جفاکی و سنوردارکرنا چالاکیین، کو دشین بینه هه‌ره‌شه ل سهر بارودوخی هه‌یی. ب ئه‌فی ره‌نگی، گوتارا ژینگه‌هی

دبیته پشکهک ژ پروژیهکی مهزنتر یی ئافاکرنا "هاولاتییی باش" یی کو د چوارچووڤه یی سیستمیدا کار دکهت و رهوایه تییی ددهته داموده زگه یی نه وی.

ئهنجام و دهرئه جامین کرداری

ئهنجام

ل دوماهییا ئهقی قهکولینی، کو تیدا ب ریکا شرۆڤه کرنا گوتارا رهخنه یی ل چاوانییا ئافاکرنا گوتارا ژینگه یی د پهرتووکیی "کارامه یی" دا هاته نیرین، ئهم دشین بگه هینه دوو ئهنجامین سهره کی. ئیک، گوتارا پهره ده یی ب شیوهیه کی سیستماتیک کیشه یین ژینگه یی تاکه که سی دکهت و بهرپرسیارییی ژ ملی سیستمی دکهت و دئخیته سهر ملی هاوولاتییی ئاسایی. دوو، "ژینگه هپاریزی" وهک ئالاقهک بو چاندنا بهایین دی یین سیاسی و جفاکی دهیته بکارهینان، ب تایبهتی ئافاکرنا "هاوولاتییی باش"؛ هاوولاتییه کی، کو سکالایان دگه هینیت و ل هیقییا چاره سهر یی دمینیت، نه هاوولاتییه کی، کو ب خو گوهورینی دروست دکهت. ب کورتی، د بن ناڤی پهره ده یی ژینگه هیدا، پروژیه کی بهرهره تر یی ئایدۆلۆژی دهیته بجههینان، کو تیدا بهرپرسیارییا کیشه یین ژینگه یی دهیته تاکه که سی کرن، شوناسا هاوولاتییی ملکه چ و پاشکو دهیته چه سپاندن و ململانینی سیاسی د پشت پهره ده یی ریکارین کارگیری یین مۆدیرنقه دهیته قه شارتن؛ ئه قه ژی هه می خزمه تا پاراستنا هه ژمونیا سیستمی هه یی دکهت".

دهرئه جامین کرداری

ئیک ژ دهرئه جامین کرداری یین ئهقی قهکولینی ئه وه کو پیدفیاتیه کا بهیز هه یه بو کو پروگرامین خواندن ب شیوهیه کی هشیارانهر و رهخنه ییتر مامه له یی ل گه ل بابه تین ژینگه یی بکه ن. ل سهر بنه مایی ئهنجامین قهکولینی، ئهم دشین سی پشنیازین کرداری پیشکیش بکه ن: 1- بو دانه رین پروگرامان: دهر بازوون ژ ئه خلاق تاکه که سی بو بهرپرسیارییا سیستمی: دی باستر بیت ئه گهر پروگرامین خواندن هه قسه نگیه کی د ناڤه را ئه رکی تاکه که سی و

بەرپرسیاریا سیستهمیدا دروست بکەن. دشیاندايه بابەتین نوو بهێنه‌دانان، کو ب شیوه‌یه‌کی ره‌خنه‌یی باس ل پۆل و به‌رپرسیاریا کۆمپانی، کارگه‌ه و سیاسه‌تین حکومه‌تی د کیشه‌یین ژینگه‌یدا بکەن. دشیاندايه چالاکیین وه‌کو 'گه‌نگه‌شه‌کرن ل سه‌ر به‌رپرسیاریا پیسبونا پووباران یان پاراستن و پاڤژکرنا باخچه و دارستانان: ئه‌رکی خه‌لکیه یان یی ده‌زگه‌یین ده‌سته‌ه‌لاتی؟' یان 'شپۆقه‌کرنا که‌یسه‌کا راسته‌قینه یا ژینگه‌هی ل کوردستانی' به‌هێنه‌زیده‌کرن.

2- بۆ دانه‌رین پرۆگرامان: به‌رفره‌کرنا مۆدیلین چالاکیا هاوه‌لاتیبوونی: پیدقییه ده‌قین په‌روه‌ده‌یی ژ پیشکیشکرنا چیرۆکین ئایدیال و پیکین ئیک-ئاراسته (سکالاکرن -> چاره‌سه‌ری) ده‌رباز بین و ئالۆزی و فره‌په‌نگیا چالاکیا سڤیل نیشان بده‌ن. دشیاندايه نمونه به‌هێنه‌نیشانان، کو تیدا هاوه‌لاتی پووبیروی بیده‌نگیا ده‌سته‌ه‌لاتی دبن و نه‌چار دبن په‌نایی بۆ پیکین دی یین فشارا مه‌ده‌نی به‌ن، وه‌ک: ده‌ستپیشخه‌ریین جڤاکی (پاڤژکرنا تاخی ب هه‌ولین خه‌لکی)، بکاره‌ینانا میدیا و تۆرین جڤاکی، یان ریکخستنا که‌مپینن هشیاریی.

3- بۆ مامۆستایان: پراکتیزه‌کرنا خواندنه‌کا ره‌خنه‌یی د پۆلیدا: هه‌رچه‌نده ده‌قین په‌رتووکان وه‌ک خۆ بمینن ژ، مامۆستا دشین پۆله‌کی گه‌له‌ک گرنگ د ئافاکرنا هزرا ره‌خنه‌بییدا بگێرن. ل شوینا، کو مامۆستا ب تنی په‌یامین پووکه‌شی یین ده‌قان بگه‌هینیت، ئه‌و دشیت پۆلی بکه‌ته گۆره‌پانا گه‌نگه‌شه‌یی. بۆ نمونه، پشتی خواندنا چیرۆکا پۆلا دووی، مامۆستا دشیت پرسیار ژ قوتابییان بکه‌ت: "ئه‌ری باب و هه‌فسۆیان دشیاب ریکه‌کا دی کیشه‌یی چاره‌سه‌ر بکەن؟ ئه‌گه‌ر هوین ل جه‌ی ئه‌وان بان، دا هین چ که‌ن؟" یان پشتی خواندنا ده‌قی پۆلا هه‌شتی، دشیت پرسیار بکه‌ت: "ئه‌ری بۆچی 'پاراستنا ژینگه‌هی' کاره‌کی حکومه‌تییه و بکه‌ری ئه‌وی د ده‌قیدا نه‌هاتیه‌دیarkerن؟ ب ئه‌قان جۆره پرسیاران، مامۆستا دشیت قوتابییان هان بده‌ت، کو ژ ئاستی وه‌رگرتنا نه‌دیاری ده‌رباز بین و بینه خوانده‌قانیین چالاک و ره‌خنه‌گر.

ژیدەر

(أ) پەرتووک:

- 1- Althusser, L. (1971). Ideology and Ideological State Apparatuses. In Lenin and Philosophy and Other Essays (B. Brewster, Trans., pp. 127-186). Monthly Review Press.
- 2- Fairclough, N. (1989). Language and Power.
- 3- Fairclough, N. (1992). Discourse and Social Change. Polity Press.
- 4- Foucault, M. (1972). The Archaeology of Knowledge and the Discourse on Language (A. M. Sheridan Smith, Trans.). Pantheon Books.
- 5- Gramsci, A. (1971). Selections from the Prison Notebooks (Q. Hoare & G. Nowell Smith, Trans. & Eds.). Lawrence & Wishart.
- 6- Sheikh Suleimany, J. M., & Aziz, S. Q. (2024). Issues of Water and Climate Change in the Kurdistan Region and Iraq: A Review Study. Salahaddin University.
- 7- van Dijk, T. A. (1998). Ideology: A Multidisciplinary Approach. SAGE Publications.
- 8- van Dijk, T. A. (2001). Critical Discourse Analysis. In D. Schiffrin, D. Tannen, & H. E. Hamilton (Eds.), The Handbook of Discourse Analysis (pp. 352-371). Blackwell Publishers.

(ب) گۆفارین زانستی:

- 9- حسن، ع. ر، عبدالله، ج. ع.، حسين، ن. ف.، شريف، ع. ع.، حمد، ي. ع.، حمد، ك. ع. (2024)،
كارامه يى و بهايين كومه لايه تى، پولا پينجى (په رتووكا قوتابى)، چاپا چوارى، ريفه به ريبيا
گشتى يا پروگرام و چاپه مه نيبيا، وهزاره تا په روه ردئ، حكومه تا هه ريما كوردستانى -
عيراق.
- 10- شاكړ، ئ. ع.، عبدالمسيح، ع. س.، & على، ر. خ. (2018). دور الصحافة في تنمية التنوير
البيئي لدى قطاعات من الجمهور في إقليم كردستان العراق. *مجلة العلوم البيئية، 44 (1)،
454-425.
- 11- فتح الله، ع. خ.، عبدالله، ج. ع.، حسين، ن. ف.، شريف، ع. ع.، حمد، ي. ع.، حسن، ع. ر.
(2024)، كارامه يى و بهايين كومه لايه تى، پولا دووى (په رتووكا قوتابى)، چاپا چوارى،
ريفه به ريبيا گشتى يا پروگرام و چاپه مه نيبيا، وهزاره تا په روه ردئ، حكومه تا هه ريما
كوردستانى - عيراق.
- 12- فتح الله، ع. خ.، عبدالله، ج. ع.، حسين، ن. ف.، شريف، ع. ع.، حمد، ي. ع.، حمد، ك. ع.
(2024)، كارامه يى و بهايين كومه لايه تى، پولا هه شتى (په رتووكا قوتابى)، چاپا چوارى،
ريفه به ريبيا گشتى يا پروگرام و چاپه مه نيبيا، وهزاره تا په روه ردئ، حكومه تا هه ريما
كوردستانى - عيراق.
- 13- محمد، س. د. (2019). ملاحظات انتقادية حول قانون حماية وتحسين البيئة في إقليم
كوردستان العراق رقم (8) لسنة (2008). مجلة قه لاي زانست العلمية، 4 (3)، 704-677.

بناء الخطاب البيئي في الخطاب التربوي: تحليل نقدي لكتاب "كارامي" (المهارات) وفقا لنموذج

فيركلاف

المستخلص

تستقصي هذه الدراسة، بالاعتماد على إطار التحليل النقدي للخطاب (CDA) لنورمان فيركلاف، كيفية "بناء" الخطاب البيئي في سلسلة الكتب المدرسية "كارامي" (المهارات)، والتي تدرس في مرحلة التعليم الأساسي في إقليم كردستان. ومن خلال تحليل ثلاث عينات مختارة من ثلاث مراحل مختلفة (الصفوف: الثاني والخامس والثامن)، تخلص الدراسة إلى أن الخطاب التربوي الرسمي ينتج بشكل منهجي أيديولوجيا يتم فيها تحويل مسؤولية المشكلات البيئية من الفواعل المنهجية (النظامية) إلى أخلاق الفرد وتفكيره. بالإضافة إلى ذلك، تكشف الدراسة عن كيفية توظيف حماية البيئة كأداة لزرع قيم أخرى كالوطنية والالتزام بالنظام القائم، الأمر الذي يمثل استراتيجية بالغة الأهمية ضمن سياق بناء الدولة القومية ويخدم في نهاية المطاف هيمنة السلطة. الكلمات المفتاحية: التحليل النقدي للخطاب، الخطاب التربوي، حماية البيئة، الأيديولوجيا، كتاب كارامي.